

hükümün inkârıdır, bundan dolayı puta tapmak küfür değil sadece küfür alâmetidir.

Bişr'in itikadî cephesi değişik akımlarca benimsenen görüşlerden teşekkül etmiştir. Mezhep tarihçilerinin onu farklı gruplara nisbet etmesi de bundan kaynaklanmış olmalıdır. Zira ilâhî sıfatlar ve âhîret halleriyle ilgili konularda Cehmiyye ile Mu'tezile'ye uymuş, kulları fiilleri ve iman-günah meselelerinde hemen hemen Ehl-i sünnet'in görüşlerini paylaşmıştır. Bu sebeple olacaktır ki onun görüşlerini savunan Merîsiyye fırkası İbn Hazm tarafından Mu'tezile'nin Ehl-i sünnet'e en yakın grubu olarak kabul edilmiştir (*el-Faşl*, II, 266).

Bişr'in bilinen en meşhur talebeleri Hüseyin b. Muhammed en-Neccâr ile Yahyâ b. Kâmil el-Cahzerî'dir. Onun görüşlerini tenkit edenlerin başında Hanbelî âlimleri yer alır. Bu âlimler tenkitlerinde aşırı giderek kendisini zındık, mülhîd ve kâfir olmakla suçlamışlardır. İbn Teymiyye Bişr'i te'vilcilik konusunda kelâmçıların babası olarak görür. Zira ona göre İbn Fûrek, Fahredin er-Râzî gibi meşhur kelâmçıların yaptıkları te'viller, Bişr'in Dârimî tarafından *er-Red 'ale'l-Merîsî* (*en-Nakz 'alâ Bişr el-Merîsî*) adlı eserinde nakledilen te'villerinin aynısıdır (*Mecmû' u fetâvâ*, V, 22-23). Bişr'in itikadî görüşlerini tenkit edenler arasında Ebû Yahyâ Mansûr b. Muhammed, Abdülazîz b. Yahyâ el-Kinânî, Osman b. Saîd ed-Dârimî ve Ebû Abdullah b. Abdülhakem yer alır. Bu sebeple Abdülazîz b. Yahyâ'nın *Kitâbü'l-Hayde*'si (bk. Sezgin, I, 617) ile Dârimî'nin *er-Red 'ale'l-Merîsî*'si (İskenderiyye 1971) Bişr'in görüşlerini günümüze kadar ulaştıran iki önemli kaynaktır. Şâfiî ile yaptığı münazaraların bir kısmı da İbn Ebû Hâtim er-Râzî'nin *Edebü's-Şâfiî 'i*'si ile Beyhakî'nin *Menâkıbü's-Şâfiî 'i*'sinde mevcuttur. Bişr b. Gıyâs, fikhî konuların çoğunda Hanefî mezhebine uymakla beraber eşek eti yemeyi câiz görmek, kur'ayı kumar telakkî etmek, kazâ namazlarında tertibin şart olduğunu söylemek gibi bazı hususlarda cumhur'a muhalefet etmiştir.

Kaynaklarda Bişr b. Gıyâs'a atfedilmekle birlikte hiçbiri günümüze kadar ulaşmayan eserler şunlardır: *el-Hucec*, *Kitâbü't-Tevhîd*, *el-İrcâ'*, *er-Red 'ale'l-Havâric*, *el-İstîâ'a*, *er-Red 'ale'l-Râfıza*, *Kütrü'l-Müşebbihe*, *el-Ma'rif*e, *el-Va'îd*.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *Halku ef'âlil-'ibâd* (‘Ākâ'idü's-selef içinde), s. 121, 123, 125, 129; Dârimî, *er-Red 'ale'l-Merîsî* (a.e. içinde), s. 357-365; Hayyât, *el-İntişâr*, s. 68; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 577; Es'arî, *Maġâlât* (Ritter), s. 140, 143, 149, 515; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecceddüd), s. 233; Bağdâdî, *el-Farġ* (Kevserî), s. 204; a.mlf., *Uşûlü'd-dîn*, s. 25-26, 256, 308; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), II, 266; III, 31, 33, 81; IV, 80; Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî 'i* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1391/1971, I, 199-206, 229, 399-400, 463; II, 330; İbn Ebû Hâtim, *Edebü's-Şâfiî 'i ve menâkıbüh* (nşr. Abdülġanî Abdülhâlik), Halep, ts. (Mektebetü't-Türâsî'l-İslâmî), s. 70, 175, 176, 187; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 56-67; Ebû'l-Yûser el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. Hans Peter Lins), Kahire 1383/1963, s. 53, 54, 116, 131, 252; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 277; İbn Teymiyye, *Mecmû' u fetâvâ*, V, 22-23; a.mlf., *Mecmû' atü'r-resâ'il*, Beyrut 1392/1972, I, 436; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 199-202; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudîyye*, I, 447; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, II, 165; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 29; *Kesfü'z-zunûn*, I, 632; Bröckelmann, *GAL Suppl.*, I, 339; Sezgin, *GAS*, I, 616-617; M. Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, bk. İndeks; Ebû'l-Hayr Muhammed Eyüb Ali, *‘Aġidetü'l-İslâm ve'l-İmâm el-Mâtürdî*, Dakka 1403/1983, s. 242; Carra de Vaux, "Bişr b. Gıyâs", *IA*, II, 655-656; a.mlf. v.dğr., "Bişr b. Gıyâs", *El'â*, I, 1241.

AHMET SAİM KILAVUZ

BİŞR el-HÂFÎ

(بشر الحافى)

Ebû Nasr Bişr b. Hâris b. Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfî el-Mervezî (ö. 227/841)

İlk devir sûfilerinden.

150 (767) veya 152 (769) yılında Merv'de doğdu. Merv'in ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. İlk dinî bilgilerini aldıktan sonra hadis ilmine yöneldi ve bu alanda devrin sayılı muhaddislerinden biri oldu. Mâlik b. Enes, Şerîk b. Abdullah, Hammâd b. Zeyd, İbrâhim b. Sa'd, Fudayl b. İyâz ve Abdullah b. Mübârek gibi muhaddislerden hadis öğrendi. Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme Zühayr b. Harb, Ahmed ed-Devrakî ve İbrâhim el-Harbî gibi âlimler de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Dârekutnî onun *sika** bir râvî olduğunu, sahih olmayan hiçbir hadis rivayet etmediğini belirtmiştir (bk. Münâvî, I, 208). Kaynakların ortaklaşa verdikleri bilgilere göre Hâfî daha sonra bütün kitaplarını toprağa gömerek tasavvufa yöneldi ve dayısı Ali b. Harşâm'ın sohbetlerine katıldı. Bu arada devrin sûfilerinden Fudayl b. İyâz, Serî es-Sakatî,

Ahmed b. Âsım el-Antakî, Ebû Ali el-Cüz-cânî ve Ebû Saîd el-Harrâz'la görüştü.

Tasavvufî kaynaklardaki bir menkıbe-göre, Bişr el-Hâfî'nin yolda bulunduğu "besmele" yazılı bir kâğıdı itina ile temizledikten sonra levha haline getirerek muhafaza etmesi üzerine rüyasında duyduğu ilâhî bir ses, Allah'ın isminde göstermiş olduğu bu saygıya karşılık Allah'ın da onun adını dünya ve âhirette saygın kılacağını bildirmiş, bu şekilde zühd ve tasavvuf yolu kendisine açılmıştır (bk. Ebû Nuaym, VIII, 336; Münâvî, I, 210). Gerçekten tasavvufî kaynaklarda Bişr el-Hâfî adının "insanlar arasında bir peygamber adı gibi" hürmet gördüğüne, âhiretteki mertebesinin İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerinkinden daha üstün olduğuna işaret eden menkıbeler nakledilmiştir (bk. Ebû Nuaym, VIII, 337, 352; Münâvî, I, 208, 211). Kaynaklar Bişr'in hadis ilmiyle meşguliyetten vazgeçerek tasavvufa yönelmesinde, o dönemde büyük itibar gören bu alandaki çalışmalarından dolayı kendisinde gurur ve kibir duygusu, şan ve şöhrret arzusu hissederek bunlardan kurtulma düşüncesinin de etkili olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim rivayete göre, hadis ilmiyle ilgisini kesmemesini isteyen eski hocası ve arkadaşlarının, "Allah yarın senden, 'niçin Peygamber'in hadislerini nakletmedin?' diye sorduğunda ne cevap vereceksin?" şeklindeki sorularına şu karşılığı vermiştir: "Şunu diyeceğim: Sen bana nefse muhalefet etmeyi emrettin. Nefsim ise hadis rivayet etmeyi ve itibar görmeyi arzu etmekteydi. İşte bu yüzden ona muhalefet ettim" (Münâvî, I, 210).

Bişr'in "el-Hâfî" (yalınayak) lakabını alışı konusunda üç değişik rivayet vardır. Hücverî'ye göre *müşahede** halinin kendisine hâkim olması sebebiyle ayağına hiçbir şey giymemiştir. Attâr'ın belirttiğine göre, "O yeryüzünü size bir döşek kıldı" (el-Bakara 2/22) âyetine işaretlerle, "Allah tarafından döşenmiş bir yerde ayakkabı ile gezilmez" diyerek yalınayak gezmeyi tercih etmiştir. İbnü'l-Mülakkın'ın verdiği bilgiye göre ise bir ayakkabı tamircisinin kendisine söylediği, "Ayakkabını tamir ettirmek için insanlara ne çok sıkıntı veriyorsun!" ifadesi üzerine ayakkabısını fırlatıp atmıştır.

Bişr'in tasavvufî düşüncesinde takvâ, verâ' ve nefse muhalefet konuları ayrı bir yer tutar. "Kırk yıldır canım kebab

istiyor, henüz onu elde edebilecek helâl para bulamadım" diyen Bişr, zühdün ancak hırs ve tamahtan arındırılmış bir gönülden barınabileceğini belirtmiş, sultanların şüpheli paralarla yaptırdığı çeşmelerden bile su içmemeye dikkat etmiştir. Geçimini örgücülük yaparak sağladı. Abdullah b. Cellâ Bişr için, "Verâ' konusunda üstadımız odur" der (Zehabî, X, 471). Bişr el-Hâfî, rızâ, tevekkül ve teslimiyet gibi dinî terimlere tasavvufî yorum ve açıklamalar getiren ilk süfilere biridir. A. Schimmel onu Hâris el-Muhâsibî'yi hazırlayan süfilere başında saymaktadır.

Bişr el-Hâfî'nin tasavvufî hayatında iyilikleri gizleme, riya ve şöhretten kaçınma ilkesi, bir başka ifade ile Melâmî neşve önemli bir yer tutar. Bişr'e göre methedilmekten hoşlanmak, ruhî olgunluğa engel olması bakımından günah işlemekten daha zararlıdır. Şöhret arayan kimse âhiretin hazzına ulaşamaz. Yaşarken gösterişi seven insanlar öldükten sonra bile cenazelerine çok kişinin katılmasını isterler. Kişi tanınmamasını ve bilinmemesini ganimet bilmelidir (İbnü'l-Mülâkkın, s. 112).

Bişr'e göre üç grup süfî vardır. Birinci grup hiç kimseden bir şey istemeyenlerdir, bunlara ruhanî denir. İkinci grup bir şey istemeyen, fakat verildiğinde kabul edenlerdir; bunlara orta halli (mutavassıt) denir; bu gibiler tevekkülle sükûn bulurlar. Son grup ise ibadetle meşgul olur, rızıklarını Allah'tan bekler ve arzularını yenmeye çalışırlar (Attâr, s. 172). Cömertlik de kişinin gönül hayatı açısından önemli ahlâkî bir esastır. Dinî konularda lâubali bir cömerti (şâtır) cimri süfîye tercih eden ve cimriye bakmanın kalbe kasvet ve ağırlık verdiğini söyleyen Bişr, kişinin eli darda iken ikramda bulunmasını dünyanın en zor işlerinden biri olarak görmektedir. Bir gün onu sorduğuktan titrerken gören dostları bunun sebebini sorduklarında şu karşılığı almışlardı: "Fakir ve düşkünleri hatırladım, onlara yardım edecek kadar zengin olmadığımından onların acılarını hiç olmazsa bu şekilde paylaşmak istedim".

Devrinin âlimlerini, dinî konularda gerekli hassasiyeti göstermeyip sadece elde ettikleri bilgileri başkalarına aktarmakla yetindikleri için tenkit eden Bişr'in Ahmed b. Hanbel ile dostluğu sürekli olmuştur. Halkın ihlâs, tevekkül ve rızâ ile ilgili sorularına cevap veren İbn Hanbel muhabbet ile ilgili soru soran bir kişiye, "Bunun cevabını Bişr'den isteyiniz.

O hayatta iken benim bu soruya cevap vermem uygun olmaz" demiştir. Dönemin en canlı dinî tartışmalarından biri olan "Kur'an mahlûk mudur, değil midir" (bk. HALKU'L-KUR'ÂN) meselesinde İbn Hanbel tarafını tutan Bişr el-Hâfî'nin imanı ikrar, tasdik ve amel olarak tarif etmesi de onun, ameli imandan bir cüz sayan Hanbelî düşüncesine olan yakınlığını göstermektedir (Hücvîrî, s. 421; Câmî, s. 102). Ayrıca Hanbelîler'den İbnü'l-Cevzî'nin *Menâkıbü Bişri'l-Hâfî* adıyla bir eser kaleme almasını sebebini de bu fikrî yakınlığa bağlamak mümkündür.

Fikhî konularda Süfyân es-Sevrî mezhebine tâbi olan Bişr (İbn Hacer, I, 445) devrindeki süfilere de tenkit etmiş, özellikle dinî esaslara riayette titizlik göstermeyen, takvâ yerine mârifet konularına ağırlık veren, istikamet yerine kerameti esas alan süfilere karşı çıkmıştır. Tasavvufî terbiye gören dervişlerin seyahat etmelerini tavsiye eden süfilere biri olan Bişr'e kaynaklarda *Kitâbü'z-Zühd (Kitâbü't-Taşavvuf)* adlı bir eser (bk. Sezgin, I, 683) ile bazı manuzmeler isnat edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 22; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 184; Süleimî, *Tabakât*, s. 39; Ebü Nuaym, *Hilye*, VIII, 336, 337, 352; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 73-77; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovski), s. 130, 421; Hêrevî, *Tabakât*, s. 85-86; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ'*, s. 172; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, II, 325; İbnü'z-Zeyyât, *et-Teşevvüf*, Rabat 1984, s. 33, 81, 94, 123, 139; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 331-332; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 274; Zehabî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, X, 469-477; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 297; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliyâ'*, s. 109-119; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, I, 444-445; a.m.f., *Takribü't-Tezhib*, I, 98; Câmî, *Nefehât*, s. 102; Şarânî, *et-Tabakât*, I, 62; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 208-211; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 460; Ma'sum Ali Şah, *Tarâ'îk*, II, 184-188; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 232; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 2-6; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, III, 46; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, I, 367; Sezgin, *GAS*, I, 683; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 265; Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 44; "Bişr", *İA*, I, 656; F. Meir, "Bishr al-Hâfî", *EP* (İng.), I, 1244-1246.

MUSTAFA KARA

BİŞR b. HAKEM

(بشر بن الحکم)

(ö. 238/852-53)

Meşhur hadis hâfızı

Abdurrahman b. Bişr'in babası,

Buhârî ile Müslim'e

hocalık yapan muhaddis

(bk. ABDURRAHMAN b. BİŞR).

BİŞR b. MANSÛR

(بشر بن منصور)

Ebû Muhammed Bişr

b. Mansûr es-Selîmî

(ö. 180/796)

Tanınmış zâhid ve muhaddis.

Sem'ânî ve İbnü'l-Esir onu Ezd'in kollarından Benî Süleym'e nisbetle Süleymî diye anarken Zehabî ve İbn Hacer Bağdat yakınlarında bir yer olan Selîm'e nisbetle Selîmî nisbesini tercih etmişlerdir. Ayrıca Basrî ve Ezdî nisbeleriyle de tanınır. Eyyüb es-Sahtiyânî, Süfyân es-Sevrî, İbn Cüreyc ve Âsım el-Ahvel gibi râvilerden hadis rivayet etti. Kendisinden de oğlu İsmâil, Bişr el-Hâfî, Abdurrahman b. Mehdî, Süleyman b. Harb, Ali b. Medîni ve Fudayl b. İyâz'ın da dahil olduğu otuzdan fazla râvî hadis nakletti. Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere muhaddisler tarafından güvenilir bir râvî kabul edilen Bişr b. Mansûr'un rivayetleri *Şahîh-i Müslim*, Ebü Dâvûd ve Nesâî'nin sünenleri, Ebü Nuaym'ın *Hilye*'si gibi çeşitli kaynaklarda yer almıştır.

Kaynaklar'da Bişr'in günde beş yüz rek'at namaz kıldığı, dönemindeki âbid ve zâhidlerin en faziletlisi olduğu, önceden hazırladığı kabrinin başında Kur'an-ı Kerim'i hatmettiği ve Kur'an'ın üçte birini her gün kendine vird* edindiği rivayet edilir. Abdurrahman b. Mehdî, Ali b. Medîni gibi meşhur muhaddisler Allah korkusu ve gönül zenginliği hususunda Bişr b. Mansûr'un bir benzerini görmediklerini belirtirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 84; Ebü Nuaym, *Hilye*, VI, 239-243; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 123-124; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 376-377; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 133-134; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, IV, 151-154; Zehabî, *Mizânü'l-ittidâl*, I, 325; a.m.f., *A'lâmü'n-nübelâ'*, VIII, 359-361; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, I, 459-460; a.m.f., *Takribü't-Tezhib*, I, 101.

İRFAN GÜNDÜZ

BİŞR b. MERVÂN

(بشر بن مروان)

Ebû Mervân Bişr b. Mervân

b. el-Hakem el-Ümevî

(ö. 75/694)

Emevî Halifesi

Mervân b. Hakem'in üçüncü oğlu.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Babası Mervân b. Hakem terbiyesini büyük oğlu Abdülazîz'e tevdi ettiğinden çocukluk ve gençlik yılları onun